

AKKUSATIV KELISHIGINI TALAB QILUVCHI PREDLOGLAR YORDAMIDA IFODALANIB KELGAN ILOVALI ELEMENTLAR

Saidov Zokir Zikriyoevich

Annotasiya: *Ushbu maqolada akkusativ kelishigini talab qiluvchi predloglar yordamida ifodalanib kelgan ilovali elementlar, Durch predlogi bilan ifodalangan ilovali element yakka va kengaytirilgan holda kelishligi, Gegen predlogi bilan ifodalanib kelgan ilovali elementlarning durch predlogi bilan ifodalanib kelgan ilovali elementlarga o'xshashligi va für predlogi bilan ifodalangan ilovali elementlar haqida so'z boradi.*

Kalit so'zlar: *Akkusativ, Durch, Gegen, kompyuterlar, Für, ilovali elementlar.*

Nemis tilida akkusativ kelishigini talab qiluvchi predloglar yordamida ifodalanib kelgan ilovali elementlar o'zlariga xos bo'lgan ba'zi bir xususiyatlari bilan ilovali elementlarning ayrim funksiyalarini o'zlarida qisman takrorlasa-da, biroq o'zlariga xos bo'lgan funksiyalarga ham egadirlar. O'zlariga xos bo'lgan ana shunday xususiyatlari bilan bu toifaga ta'luqli ilovali elementlarning ichida alohida olingan strukturaviy guruhlanishni tashkil etadi va ana shu struktura doirasida har xil funksiyalarni bajarib keladi. Akkusativ kelishigini talab qiluvchi predloglar yordamida ifodalanib kelayotgan ilovali elementlarning ilova qurilma tarkibida bajarib kelayotgan funksiyalarning tahlilidan avval, ana shu akkusativ kelishigini talab qiluvchi predloglarni takrorlab o'tishni maqsadga muvofiq deb hisoblaymiz.

Akkusativ kelishigini talab qiluvchi predloglar bilan ifodalanib kelgan ilovali elementlar, predlogsiz akkusativ kelishigi bilan ifodalanib kelgan ilovali elementlarga strukturasi soddaligi jihatdan yaqin tursa-da, biroq ayrim xususiyatlari bilan farq qiladi. Bu farqlarni quyidagicha izohlash mumkin: "Ilova qurilma komponentlari o'rtasidagi sintaktik aloqalar asosiy ifoda funksiyasida keluvchi bosh bo'laklarning yaxlitligi bilan ifodalanadi". Chunki bunday hollarda gaplarning bosh bo'laklari V.P.Kobzevning fikricha ikki xil funksiyada keladi:

1. Birinchidan, ular o'zlarining tarkibiga kiruvchi komponentlari uchun yetakchilik rolini o'ynaydi.

2. Ikkinchidan esa, xuddi shunday rolni ilovali elementlar uchun bajaradilar.

Bu ilovali elementlar tomonidan asosiy ifodaga bildirilayotgan va qo'shimcha ma'no xususiyatiga ega bo'lgan kommunikativ funksiyalar to'g'ridan-to'g'ri asosiy ifodadagi xuddi shunday gap bo'laklariga yo'naltirilmasdan, balki xar-xil gap bo'laklariga yo'naltirilgan. Ko'plab misollarda ilovali elementlarning konkretlashtirish, reallashtirish, to'ldirish xarakteriga ega bo'lgan kommunikativ funksiyalar, asosiy gap tarkibidagi bosh gaplarning mazmuniga qaratilgan bo'ladi.

Durch predlogi bilan ifodalangan ilovali element yakka va kengaytirilgan holda kelishlari mumkin. Ilovali elementlarning strukturaviy kengayishi, ularning ma'no

tomonidan kengayishiga olib keladi. Ma'noning kengayishi esa ular nozikliklarining xilma xil bo'lishiga olib keladi.

Durch predlogi bilan ifodalanib kelgan elementlarga xos bo'lgan bunday funksiyalar, boshqa xuddi shunday predloglar bilan ifodalanib kelgan ilovali elementlarning strukturaviy va ma'noviy xususiyatlari bilan yanada boyishi, kengayishi va to'ldirilishi mumkin.

Gegen predlogi bilan ifodalanib kelgan ilovali elementlar, durch predlogi bilan ifodalanib kelgan ilovali elementlarga o'xshash yozma matnlarda uncha keng yoyilish darajasiga ega bulmasa-da, biroq shu toifaga moyil bo'lgan ilovali elementlarning strukturaviy guruhlarini tashkil etishda ishtirok etadi. Misol uchun, Gegen predlogi bilan ifodalangan ilovali elementlar quyidagicha tavsiflanadi:

1. Man müßte nach der Gymnastik ein warmes Bad nehmen. Gegen den Muskalhater.
2. Jedenfalls hupt nachts das Auto vor dem Haus. Und hupt. Gegen zwei Uhr früh.
3. "Und dann gleich mit Panzern! Und die vom Westen können rüberkommen. Es geht wieder mal nur gegen uns. Immer gegen die armen Leute".
4. Ihr seht die gehorsamen Bürger von Tours, edle Herrin. Deren Zorn wider England reicht nicht über die Stadtmauer hinaus. Die Bauern aber, die Heimatlosen auf den Sandstraßen und die Armen in den Vorstädten entbrennen in einem anderen Zorn. Nicht so sehr gegen England, sondern gegen den Adlen Frankreichs und sogar gegen den König“.

Yuqoridagi misollarda keltirilgan ilovali elementlarning kommunikativ funksiyalari yordamida asosiy ifoda tarkibida sodir bo'layotgan voqea-hodisalar konkretlashtiriladi, reallashtiriladi va to'ldiriladi.

Durch, gegen predloglari bilan ifodalanib kelgan ilovali elementlarning bunday funksiyalari für predlogi yordamida ifodalanib keluvchi ilovali elementlarning xuddi shunday funksiyalari bilan yanada boyitiladi. Chunki für predlogi bilan ifodalanib kelgan ilovali elementlar, faqatgina durch va gegen predloglari bilan ifodalanib keluvchi ilovali elementlardan emas, balki shu toifaga taalluqli bo'lgan barcha ilovali elementlardan o'zining yoyilish darajasi bilan farq qiladi. Chunki für yordamida keluvchi ilovali elementlar har xil strukturaviy ko'rinishlarga ega bo'lishi mumkin.

Für predlogi bilan ifodalangan ilovali elementlar quyidagichadir:

1. "Entschuldigen Sie! Endymion war eine entscheidene Etappe für mich Für meine Arbeit".
2. "Danke Li," entgegnete er freundlich. „Sie haben auch Anteil daran. Es wird aber noch viel zu tun geben. Für uns beide“.
3. „Haben Sie kein Bett frei. Für einen verlorenen Sohn“.

"Für" predlogi bilan ifodalanib keluvchi ilovali elementlar o'zlariga xos bo'lgan barcha xususiyatlari bilan xuddi shunday strukturaviy shaklga ega bo'lgan ilovali elementlarning xususiyatlarini to'ldiribgina qolmaydi, balki ularni yangi tomondan boyitadi.

Ilovali elementlarning tarkibida sodir bo'layotgan ayrim komponentlarning variativligi holati, shu ilovali elementlarning ta'sirchanlik, ekspressivlik xususiyatlarini kuchaytiradi, ularga nisbatan kitobxonning diqqat e'tiborini yanada oshiradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Турсунов Б.Т. Обособление и присоединение. Илмий тадқиқотлар ахборотномаси (Илмий-назарий, услубий журнал. –Самарқанд: СамДУ, 2005
2. Алимарданов Р. Интонация ва синтаксис муносабати. Матн ва унинг талқини. Халқаро илмий-назарий конференция материаллари (Самарқанд 16-18-ноябрь 2000 йил). –Самарқанд: СамДЧТИ, 2000.
3. Алимарданов Р. Инглиз ва ўзбек тилларида интонация моделлари ва уларнинг вазифалари ҳақида. Актуальные проблемы сравнительно-типологического изучения языков. Материалы симпозиума. - Термез, 1999.
4. <http://library.ziyonet.uz/>
5. <https://e-univer.adti.uz/>